

K NIEKTORÝM OTÁZKAM VEDY A UMENIA
V KULTÚRNEJ REVOLÚCII*

AKADEMIK ANDREJ SIRÁCKY

Vo svojom diskusnom príspevku chcel by som prehovoriť najmä k niektorým otázkam vedy a umenia v kultúrnej revolúcii, k úlohe, ktorú tieto dôležité zložky kultúry majú v spoločenskom živote.

Je prirodzené, že úloha vedy v našej spoločnosti *nevyčerpáva sa len jej funkciou v oblasti kultúry*, ale že niektoré vedné odbory, ako napr. vedy technické a prírodné majú svoje významné miesto v rozvoji výrobných síl, pri rozvíjaní našej hmotnej i kultúrnej úrovne. Touto otázkou môžem sa zapodievať vo svojom príspevku len okrajovo.

Ako bolo aj v hlavnom referáte s. Štolla uvedené, proces kultúrnej revolúcie, formovanie socialistickej kultúry je problém *neobyčajne zložitý*, vyžadujúci si dôkladný marxisticko-leninský rozbor po všetkých stránkach.

Pri probléme vzniku a utvárania socialistickej kultúry, ako *v podstate* dovršenia procesov v oblasti nadstavbovej a ideovej tých revolučných zmien, ktoré sa odohrali v rozvoji výrobných síl a spoločenských vzťahov, i *v základnej* revolučnej zmene prechodu triedno-politickej moci do rúk robotníckej triedy, vedenej Komunistickou stranou, vynorí sa prirodzene množstvo aspektov a ďalších otázok, ktorých riešenie presahuje rámec jedného diskusného príspevku. Tak sa tu javí napr. otázka *podstaty, cieľa a zmyslu* socialistickej kultúry v zarámcovaní do *všeobecného pojmu kultúry*. Kultúra ako jav spoločensko-historický má popri svojom triedno-politickom vyhranení *v daných* historických podmienkach povedľa svojho triedneho obsahu i svoju *všeobecnú charakteristiku*. Táto všeobecná charakteristika zahŕňa proces postupného, pri všetkých prelomoch, *historicky nepretržitého* vymaňovania sa človeka spod živelnej vlády prírody. V tomto procese vytvárali sa znaky zospoločnenia kultúry, rastu úrovne hmotnej a technickej využívania objektívnych zákonov prírody *v spoločenskej praxi*. Sú tu ďalej otázky rozličných kultúr, rozdiel medzi kultúrou buržoáznou a socialistickou, a ich pomer k otázkam všeobecným, k otázkam *základne*, i k problému medzinárodnému — *k otázke koexistencie* dvoch systémov — kapitalizmu a socializmu. Dôležitou otázkou, ktorá sa na našom sjazde vynára, je aj *základná definícia a charakteristika socialistickej kultúry*, jej pomer k humanizmu vôbec a socialistickému zvlášť, jej nové, *podstatne rozšírené*, komplexné poňatie nielen v zmysle *intenzívnom*, pre-

* Prednesené na Sjazde socialistickej kultúry v Prahe dňa 10. júna 1959.

hlbujúcom jej obsah na rovine *individuálnej* prevažne (u buržoázných „kulturologov“) v *intelektuálnom* smere, ale aj v zmysle *extenzívnom*, ako v novom, revolučnom jave širokého a hlbokého procesu *skultúrňovania* nás, ako tvorcov všetkých hodnôt. Táto tendencia, ktorá sa v plnosti môže prejavíť len v socializme a komunizme, znamená nielen *účasť* širokých ľudových vrstiev v konzumovaní kultúrnych výdobytkov a hodnôt, ale znamená súčasne aj *uvoľnenie* nesmiernych, donedávna len *latentných tvorivých síl ľudových*. Je samozrejmé, že máme tu aj problémy ďalšie, vzniknuté extrapoláciou, problémy vzdialenej perspektívy: spoločenské, kultúrne, intelektuálne i citové dôsledky prevratných zmien vo výrobe, technike, vede, ako je využitie *atómovej energie*, ako sú riadené termojadrové reakcie, ako bude *komplexná automatizácia* výrobných procesov, ako budú prvé *medziplanetárne lety* na základe dnešných kozmických výbojov (umelé družice, planety, kozmické rakety a pod.). No na druhej strane, v súvisi s týmto *strhujúcim vývinom* v oblasti techniky a vedy a pri *súčasnom zaostávaní* spoločensko-politického vývinu v kapitalistickom svete vznikáť budú i u nás problémy *prekonávania negatívnych, sprievodných* javov revolučných zmien v technike (fyzické zdravie, riešenie zložitých problémov v oblasti psychológie a morálky, vyrovnávanie sa s patologickými javmi, s neurózami, psychózami atď.).

Všetky tieto problémy nielen kultúry, ale i komplexu socialistických vzťahov a celej skutočnosti vo zvýšenej miere pomôže riešiť socialistická veda a socialistické umenie. No z *ich funkcie* a z daného ohraničenia *sféry ich pôsobnosti* a zákonitosti vyplýva, že to nemôžu robiť nielen samy o sebe, ale ani pri svojej najdokonalejšej organizácii. Môžu tu *maximálnou mierou* prispieť len ako organické zložky našej skutočnosti a socialistického zajtrajška. Túto úlohu splní mobilizovaním a využitím všetkých hmotných i duchovných prostriedkov môže *len sila*, ktorá je v dejinách povolaná uskutočniť nový, dokonalejší spoločenský poriadok, zodpovedajúci integrálnym tendenciám rozvoja výrobných síl, techniky a vedy: *medzinárodne organizovaná robotnícka trieda na čele so svojimi komunistickými stranami*.

Vedomí sme si toho, že socialistická kultúra nevznikne ani pri sebeväčšom úsilí kultúrneho frontu, pracovníkov vedy a umenia, bez *splnenia hlavnej našej úlohy*: bez dovŕšenia socializmu, bez vybudovania materiálno-technickej základne socialistickej spoločnosti. Preto všetky akcie kultúrneho frontu majú ísť ruka v ruku s úsilím nášho ľudu vybudovať socializmus.

Rovnako vieme, že socialistická kultúra nevznikne *sama od seba*, bez boja so starým, bez toho, že by sa neodbúral všetok balast, všetko negatívne dedičstvo nielen kapitalizmu, ale celej doterajšej *predhistórie ľudstva*. Veď zánikom kapitalizmu ako poslednej triednej vykorisťovateľskej spoločnosti odumiera všetok *nános zhasnutých epôch*, miznú nielen neľudské spoločenské vzťahy, nedôstojné ponižovanie väčšiny ľudí, tzv. „nižších“ vrstiev, rás a „menejcenných národov“, ale uniká do nenávratna prirodzene postupne a nie bez boja *celá oblasť kultúry*, výchovy, školstva, nadvstavby, ideológie, ktorá sa zakladala na *mystifikácii, ilúziách a poverách*.

Je ťažkou a zodpovednou úlohou pracovníkov na kultúrnom fronte odstraňovať *bojovne, dôsledne a sústavne* všetky prekážky, ktoré stoja v ceste budovania socialistickej spoločnosti a kultúry. Je to potreba prekonávania buržoáziou propagovanej teórie o „nadradenosti“ intelektuálov, o podceňovaní fyzickej práce a techniky, o hľadaní *hlbšieho* zmyslu života a kultúry mimo zákonov prírody a spoločnosti, v akýchsi tajomných silách existujúcich *mimo tohto sveta*. Najmä nové javy v rozvoji vedy, techniky a výroby a pritom i živelnosť kapitalistických

výrobných vzťahov vyvolávajú pocit *neistoty a hrôzy* u ľudí v kapitalistickom svete, ktoré javy prenikajú prirodzene i k nám vo forme zjemnejšej, sublimovanej — ako „módne“, sociálne neopodstatnené, filozofické a umelecké tendencie zafarbené hodne *pesimisticky, dekadentne a formalisticky*. Je samozrejmé, že javy automatizácie, atómová energia, atómové a vodíkové zbrane, kozmické rakety a pod. v kapitalistickom zriadení vyvolávajú *otrasy v mysliach ľudí* a dnešná doba sa im zdá byť „vekom úzkosti“. Tento životný pocit *logicky a zákonite* vzniká u ľudí v kapitalistickom svete, lebo rôzne filozofické smery, ako sú pozitívizmus, existencializmus, personalizmus, neorealizmus, iracionalizmus a konečne i náboženstvo im *nemôžu vysvetliť zákonitosti spoločenského vývinu*, nedávajú im správne názory o vesmíre a jeho zákonoch, neumožňujú im pochopiť správne pomer medzi kozmom, životom, spoločnosťou a komplexnosťou ľudskej osobnosti, medzi psychickým a fyzickým ustrojením človeka z hľadiska jeho spoločenskej začlenenosti pod. To, pravda, u predstaviteľov a ideológov triedy, ktorá umiera a sama podlieha ilúzii, že spolu s ňou zaniká i ľudstvo i kultúra, vedie ku vzniku rôznych iracionalistických, existencialistických a mystických predstáv o „nezmysle“ života, o „zániku“ kultúry, o konci „humanistickej línie v dejinách“, o vláde „priemeru“, masy, so záverom transcendentálnym a záhrobnou perspektívou: „Bytie k smrti dáva životu cieľ a zmysel“ (Heidegger).

U nás, samozrejme, *nik takto neuvažuje* o zmysle a hodnote života, kultúry, humanizmu, no jednako nájdú sa zriedkaví jednotlivci, ktorí svojimi *pesimistickými a subjektivistickými* náladami odzrkadľujú ako v mikrokozme tieto oficiálne rozširované teórie a mystérie kapitalistického sveta. U nás takéto javy sú výnimkami. Doznievajú *čudne v radostnej a tvorivej atmosfére* nášho života tieto oneskorené melódie, svedčiace, že v kapitalistickom svete z povahy samých vecí a *zákonite vyplýva táto mystifikácia, idealizácia hrubej sociálnej skutočnosti*. Vieme, že v rôznych mystifikáciách sa skrývajú len neriešiteľné rozpory kapitalizmu a že skutočnosť a možnosti technického pokroku a potreba všeobecného kultúrneho rastu už dávno prekročili hranicu kapitalistického spoločenského poriadku, ktorý zo svojej prirodzenosti *musí ohraničovať možnosti života i samu kultúru pre široké ľudové vrstvy*. Vrcholné body technického pokroku a pohodlia v *maximálnej miere* poskytuje kapitalizmus len hŕstke vyvolených. Táto sociálna skutočnosť, ktorá zakrýva rozpory medzi vykorisťovanými a vykorisťovateľmi, medzi vysokým rozvojom techniky a možnosťami skultúrňovania sa odstraňuje navonok agresiou a studenou vojnou, a vo vnútri hlásaním tzv. „*sociálneho mieru*“, t. j. sociálnymi opatreniami na hranici *filantropie* a v rámci dobrovoľných inštitúcií s nevyhnutným štátnym zásahom pre záchranu kapitalizmu (podpory v nezamestnanosti, horúčkovitý zbrojenie, „pomoc“ málo vyvinutým krajinám a pod.).

Kapitalistická skutočnosť nemôže sa u nás ani v rôznych vedeckých prácach, ani v umeleckej tvorbe odrážať ako niečo moderné, našské, originálne, ale len ako *bledý odlesk cudzieho, chladného sveta*. Veď naša sociálna a kultúrna skutočnosť, to je nielen *prehlbený obsah kultúrnosti*, ale aj *všeobecné skultúrnenie*, nielen ohraničenie kultúry na oblasť „ducha“, na vedu, umenie, ale to znamená *skultúrnenie a skvalitnenie celého nášho života*. I pre naše dediny to znamená zmechanizovanie práce, kultúru bývania, odievania, správania, estetickú výchovu, ďalej kultúrne domy, knižnice, divadlá, kiná atď. Kultúra našich miest a dedín sa dvíha *na úroveň dosiahnutého stupňa techniky a výrobných síl*, na úroveň vysoko rozvíjajúcich sa spoločenských vzťahov. U nás možnosti technického a vedeckého pokroku sa stávajú *reálnymi silami*, ktorým sa socialistický život prispôsobuje v plnej miere

a riadiacou a vedúcou silou strany sa usmerňuje jeho *budúci rast*, prekonávajúce súčasne negatívne javy prechodného obdobia a dedičstvo kapitalizmu.

Pokiaľ máme na mysli úlohu vedy a umenia v našej spoločnosti, tak pri dovršení kultúrnej revolúcie a pri rozvíjaní socialistickej kultúry *rozhodujúce sú tieto revolučné zmeny a skutočnosti v našom politickom, hospodárskom a spoločenskom živote*. Z novej, socialistickej, materiálno-technickej základne i zo socialistických spoločenských vzťahov vzniká, prirodzene nie automaticky — i nová socialistická kultúra, ideológia, psychológia a morálka. Vzniká a rozrastá sa náš *socialistický humanizmus* na rozdiel od abstraktného a neskutočného humanizmu buržoázie.

Z novej sociálno-ekonomickej skutočnosti vzniká i v oblasti kultúry a nadsťavby nová atmosféra, vznikajú nielen nové poznatky, ale sa mení aj cítenie, zvyky, mravy, mení sa celý *komplex* vzťahov človeka k človeku a k spoločnosti. Nové vzťahy a formy môžu zodpovedať socialistickej realite len vtedy, keď budú jej *adekvátnym* odrazom a nie jej deformovaným obrazom pod cudzími vplyvmi, alebo *pre preexponovanosť* krivého zrkadla, nastaveného vlastným chybám. Preto u nás namiesto pesimizmu prevláda a má prevládať optimizmus ako *životný* (nielen kultúrny) *štýl*, namiesto náboženstva, mysticismu a iracionality budujeme *vedecký svetonázor* a hlásame *ateizmus*, namiesto dekadencie a formalizmu zdôrazňujeme *socialistický realizmus*, namiesto ilúzií a utópií máme pred sebou jasnú *komunistickú perspektívu*.

Ako sa v svetle týchto skutočností javia v našej kultúre niektoré *socializmu cudzie prvky a javy*, s ktorými sa treba vyporiadať?

Domnievam sa, že *všeobecne* rečeno a pripúšťajúc určité diferencovanie podľa jednotlivých zložiek a úsekov kultúry (veda, umenie, literatúra, výchova, propaganda, ideológia atď.) je to *objektivismus*, alebo nepolitický prístup k hodnoteniu spoločenských javov a najmä ťažko prekonávaný *individualizmus a subjektivismus*.

Prekonávanie individualizmu a subjektivismu ako kapitalistického dedičstva v našej spoločnosti (napr. v poľnohospodárstve je maloburžoázna psychológia a individualizmus vážnou prekážkou zvyšovania produktivity práce) je *proces dlhý, protirečivý a ťažký*. Napriek tomu, že to ide pomaly, je nám jasné, že zo socialistickej kultúry i v jej pretváracom revolučnom procese, i pri samom formovaní majú byť *ofenzívne* odstraňované prežitky a pozostatky minulosti.

Prejavy individualizmu sú síce v našom verejnom živote veľmi *rôznorodé a rozmanité*, ale ich *podstatou* je, že sú cudzím telesom v socializme a že *zostávajú akousi zotrvačnosťou napriek zmeneným objektívnym podmienkam*. Pravda, problém je *zložitý* a vyžaduje si objasnenie i z hľadiska biologicko-psychologického. Pokiaľ ide o *extrémny individualizmus* ako abnormálny jav, treba povedať, že prirodzené sklony u takýchto „výnimočných“ jednotlivcov sú hromadne rozmnožované ťažkými sociálnymi pomermi v kapitalistickom svete. Kapitalizmus, jeho krízy, nezamestnanosť, ostré sociálne a majetkové rozdiely, rasová a národnostná neznášanlivosť, rozpory medzi silným rastom priemyslu a techniky a zaostávaním spoločenského a politického života plodia okrem iného aj rôzne *asociálne javy*, psychózy, neurózy a rôzne patologické stavy vo zvýšenej miere. Kapitalistické spoločenské prostredie tvorí mnoho zlodejov, vrahov, psychopátov a extrémnych individualistov. Voči tlaku a sile tohto prostredia je osamelý človek bezmocný. Buržoázni ideológovia opakujú staré teórie a heslá, pochádzajúce z dávnej minulosti, vzniknuté z podmienok spoločensky veľmi obmedzených. Tak napr. *A. Carrel (Man, the Unknown*, London 1939, 168) dokazuje, že jedinou záchranou pre človeka je *izolácia*, únik z prostredia, ktoré znepokojuje dušu. Ísť vraj treba po stopách *Marka Aurélia*

a záchranu treba hľadať „v útulku vlastnej duše“. Každý sa môže zachrániť, ak chce, v sebe, vo svojej duši a iba takto vraj obstojí „vítazne v boji so spoločenským prostredím“.

Nazdávam sa, že v tomto *tlaku prostredia*, v bezmoci voči nemu a v hľadaní a nájdení iluzórneho riešenia spočíva *podstata osamelosti jednotlivca* (najmä intelektuála) v kapitalistickej spoločnosti. To je jeho *idealistická reakcia a utopické riešenie* rozporu medzi jednotlivcom a spoločenským prostredím.

Rozoberme túto otázku.

Predovšetkým pristúpiť treba k nej historicky. Únik do vlastnej „duše“ u Marka Aurélia má — okrem psychologických a gnozeologických — i svoje sociálne príčiny (je to doba hospodárskeho úpadku rímskej svetovej ríše, šíria sa vzbury otrokov a chudobných roľníkov atď.). Na všetky sociálne otrasy odpovedou *triedne povýšeného* filozofa-cisára bolo *úsilie uniknúť od skutočnosti, ísť do samoty, zrieknuť sa sveta*. A potom: o *aké spoločenské prostredie* ide? Ide o *triedne pomery*, kde je človek človeku v lkom a stojí preto *bezmocne* voči spoločnosti. Podľa jeho triednej príslušnosti a začlenenosti sa tento tlak zmešuje alebo zväčšuje.

Izolácia *pred takýmto spoločenským prostredím* neprináša záchranu ani pre jednotlivca, prislúchajúceho privilegovaným vrstvám. Tým menej, ak ide o príslušníka tzv. „nižších“ tried.

Čo to znamená utiahnúť sa do seba, *do vlastnej duše*?

V každom prípade to znamená *pasívny postoj* k životu, *tolerovanie zla* a objektívne zúčastňovanie sa na útlaču a nespravodlivosti. Takýto pasívny jednotlivec v kapitalizme zachraňuje síce svoj osobný pokoj, ale napomáha biedu a nešťastie státisícov a miliónov. Ani v kapitalizme takýto únik do seba nie je v duchu *skutočného humanizmu*, morálky a odvahy. Vynikajúci ľudia dejín neboli *pasívnymi hľadačmi len svojho šťastia*. No nestačí len protest proti tomuto stavu, treba bojovať proti zlu a oprieť sa o kolektív. Jediná cesta úniku z izolácie a záchrana pred zlom je *boj proti zlu*. Kým veľkí vedci, filozofi, spisovatelia, umelci šli touto cestou intelektuálneho odporu a nesúhlasu s dobou, zatiaľ ľudové masy, znášajúce útlak, krivdy a príkorie — i keď často pod maskami a s nejasným videním východiska — *búrili sa so zbraňou v ruke proti nespravodlivému poriadku, tyranom, monarchom a reakcii*.

V spoločnosti socialistickej je situácia s únikom do seba, prípadne do minulosti v *podstate* iná.

Tu unikajú do izolácie tí, ktorí vrhajú svoje pohľady za tŕňami minulosti, ktorí sú príliš formovaní silami histórie. Tí, ktorých či triedny pôvod, či nešťastie, bieda, urazené city, pýcha alebo aj krivda priviedli k pasivite ako k nesúhlasu so socializmom, s pokrokom, humanizmom.

Na veci podstatne nemení neuvedomenie si (subjektívne) tejto *objektívnej situácie*. Z týchto rozporov vznikajú potom mnohé osobné tragédie a nezdravé, nečasové dnes utópie.

Takýto typ individualistu-intelektuála je niečo *cudzie a neorganické* v socializme. Jeho výskyt u nás možno vysvetliť len ako prežitok, ako oneskorený typ duchovného človeka, formovaného kapitalistickým prostredím a nezapadajúceho do socialistickej spoločnosti.

Úlohou vedy a umenia *ako dvoch najpôsobivejších zložiek vo výstavbe socialistickej kultúry* je okrem iného odstraňovať z nášho života takéto typy a javy, odhaľovať ich, bojovať proti nim a stavať proti nim ľudí nových, socialistických.

Na *úseku vedy* sa vplyvy kapitalizmu javia nielen v individualizme a úniko-

vosti, ale aj v rôznych iných podobách. Výstavbu socializmu a rozvoj socialistickej kultúry ohrožujú najmä rozličné *oportunistické, liberalistické a revizionistické názory*. Proti nim, a u nás na Slovensku i proti ľudáctvu a klerikalizmu treba rázne bojovať. Stretávame sa ďalej i s vplyvmi objektivismu, subjektivismu, pozitivizmu, empirizmu a formalizmu, ktoré sa rozdielne javia na jednotlivých vedných a vôbec kultúrnych úsekoch. V spoločenských vedách napr. ešte stále trvá *tendencia úniku od skutočnosti*, do histórie, prípadne do abstraktných individuálne vyhovujúcich tém a vyhýbať sa *rozpracovaniu aktuálnych teoretických problémov socialistickej výstavby*.

Na úseku spoločenských vied je potrebné na základe faktov, materiálov, dokumentov, na základe *výskumu nových javov* dôkladne a hlboko objasňovať zákonitosti nášho vývinu a odstraňovať z vedeckého výkladu *subjektivistické skresľovanie*. Skresľovanie našej skutočnosti (najmä jednostranné vyzdvihovanie negatívnych javov) môže vznikáť z vedomého i nevedomého opúšťania základných princípov marxizmu-leninizmu, čo je, ak ide o zrejmy úmysel, už *otvorený prechod na pozície revizionizmu*. Nedialektické a nesprávne líčenie nášho života môže však pochádzať aj z nedostatočnej znalosti materiálu, z neschopnosti správne marxisticky pochopiť nový jav, alebo i z neznalosti *tvorivo a konkrétne* aplikovať marxistickú metódu.

V súvislosti s dovŕšením kultúrnej revolúcie naše spoločenské vedy musia *omnoho dôraznejšie* plniť svoju spoločensko-politickú i *stranícku funkciu*. Mnohé nedostatky, chyby a omyly v práci spoločenských vied a častý nepolitický a neideologický prístup k riešeniu problémov prírodných a technických vied vyplývajú predovšetkým z *nepochopenia vedúcej úlohy strany*, z nepochopenia straníckosti vedy, z nechápania nevyhnutnej spojitosti vedy a ideológie a napokon i z nepochopenia historicky nevyhnutného postulátu budovať socializmus a komunizmus prostredníctvom politickej moci robotníckej triedy — diktatúrou proletariátu.

Spoločenská úloha vedy pri budovaní socialistickej spoločnosti nevyčerpáva sa len *plnením úloh v oblasti kultúry a výchovy*.

Pre socialistickú kultúru, pre život ľudí na prahu komunizmu veľký význam budú mať *epochálne objavy a pokroky v prírodných a technických vedách*. Nemôžno preto hovoriť o plnom a bohatom rozkvetu kultúry socializmu a komunizmu, ak rozvoj materiálno-technickej základne neurobíme východiskom našich perspektív.

Rozvoj prírodných a technických vied priniesie v blízkej budúcnosti nielen revolučné zmeny vo výrobe, pri jej organizácii a riadení, ale aj v *ovládaní prírodných síl*. Dobytie kozmického priestoru rozšíri obrovskou mierou naše poznatky, dá definitívny úder náboženstvu a mystike, upevní náš materialistický svetonázor, ale súčasne uvoľní v živote ľudí, v ich konaní, návykoch, myslení a predstavivosti nesmierne možnosti. *Ovládanie riadenej termojadrovej reakcie* odhalí nevyčerpatelné zdroje energie a umožní nám napr. i regulovanie počasia na zemi. Rovnako nedozerne dôsledky pre náš spoločenský a kultúrny život — v smere jeho rapidného rastu v podmienkach socializmu — bude mať *komplexná automatizácia* priemyselnej a poľnohospodárskej výroby, dopravy a organizácie práce vôbec.

Z hľadiska kultúrneho rastu a kultúrnych potrieb socialistických ľudí všimnime si napr. dôsledkov len jedného epochálneho technického výdobytku: *automatizácie*. Zložité stroje, riadené človekom preberú na seba nielen namáhavú telesnú prácu, ale i činnosť riadiacu, počítačiu, kontrolnú. Zamestnanci takýchto zautomatizovaných podnikov budú musieť byť na vysokej technickej a intelektuálnej úrovni. Automatizácia bude mať ďalej za dôsledok podstatné skrátenie pracovného času, uvoľnenie z výrobného procesu — pri súčasnom nebhývalom zvýšení produktivity

práce — hromady ľudí, ktorí svoj voľný čas budú môcť venovať vzdelávaniu, kultúre, vede, umeniu, športu, turistike, rekreácii a pod.

Nebývalý rozvoj výroby a techniky vynúti si potrebu dôkladného *vedeckého rozboru nového spoločenského a kultúrneho prostredia*, v ktorom budú žiť ľudia fyzicky a duševne zdatní a oslobodení od všetkých prežitkov minulosti. Tu pripadne dôležitá úloha aj vedám biologickým, lekárskeym a spoločenským. A pre umenie a literatúru sa vytvoria nekonečné možnosti *realistického stvárňovania* procesov a zmien, ktoré kedysi napĺňali naše rozprávkové knihy len ako najsmelejšie sny a fantázie. Socialistický realizmus odrazí pravdivo a umelecky pôsobivo tieto prevratné zmeny v myslení i cítení ľudí, *v jednote reality a perspektívy* zachytí pre budúce generácie odvahu, hrdinstvo a dejinnú zodpovednosť dnešných budovateľov socializmu a komunizmu.

Na ceste k dovŕšeniu socializmu a k prechodu ku komunizmu, k plnému rozvoju socialistickej kultúry musíme *vo výchove, v umení a vede, v celom našom živote odstraňovať mnohé prekážky a ťažkosti, nánosy minulých dôb*. Veda a umenie — každé svojím spôsobom — má bojovne a kriticky odstraňovať všetko, čo hatí náš vývin vpred, čo prekáža rozvoju a formovaniu socialistickej kultúry. I kultúrna revolúcia je v podstate *časť zložitého procesu vytvárania beztriednej spoločnosti ako prvého stupňa integrácie ľudstva na základe politickej moci robotníckej triedy*.

Socialistická kultúra, ktorá vzniká na základe rozvoja výrobných síl, materiálno-technickej základne socializmu a socialistických vzťahov a ktorej podstatnú časť tvorí veda, umenie a výchova (školverstvo), obsahuje v sebe široké záujmy a *mnohostrannosť foriem a výrazov*. To je vysoký stupeň v skultúrnení kolektívov i jednotlivcov vo všetkých vzťahoch: k prírode, k spoločnosti, i človeka k človeku.

Záujmy i možnosti socialistického človeka sú omnoho širšie ako záujmy a možnosti meštiaka. Veda a umenie nemôže si nevšimáť *komplex týchto problémov*, nielen otázku pomeru človeka ku kozmu, ale i k spoločnosti (i jej recidívy, prežitky, tradície), i problémov osobných, a to nielen *pozitívne*, v zmysle formovania ľudí socialisticke mysliacich, citiacich a konajúcich, ale aj *negatívne* (pozostatky vo vedomí minulých dôb, javy abnormálne, patologické).

Zainteresanosť o *javy nezvyklé, nenormálne* (nevlastné socializmu) nesmie znamenať individuálnu záľubu vo zvrátenostiach, *v kochaní sa* v javoch abnormálnych a patologických, a vidieť v nich cieľ a zmysel, ale v *odmietaní* týchto javov ako prežitkov, existujúcich v našej spoločnosti jednak farchou kapitalizmu (a iných triednych spoločností), jednak ako sprievodných javov „odbiologizovania“ človeka, vyplývajúcich z vývinovej dialektiky (určité možnosti náhody, ktorá sa však bude postupne — pokiaľ ide o javy sociopatologické — zmenšovať). Pôjde v tomto prípade a) o *marxistické, vedecké ozrejmovanie* nezdravých a socializmu cudzích javov — spoločensky i gnozeologicky; b) o *umelecké stvárňovanie* i vedľajších javov v hlavnom prúde socialistickej skutočnosti zachovaním správnych proporcií v zobrazovaní kladných a záporných osôb a typov.

Nemožno popierať *zriedkavú existenciu* negatívnych javov v terajšej etape výstavby socializmu, keď nielen pôsobia ešte vnútorné prežitky kapitalizmu, ba až prapôvodnej spoločnosti (náboženstvo, povery) v našej spoločnosti, ale keď tlak okolo nás existujúceho sveta kapitalizmu je silný a v dôsledku nerovnomerného vývinu ľudstva k socializmu dlho zostane problémom. Vplyvy buržoázie a malomeštiactva nevyhnutne plodia uvedené negatívne javy. S ich existenciou treba počítať, no treba ich *vedecky objasňovať a umelecky stvárňovať v správnej proporcii*.

Pritom na ideologickom fronte treba sústavne a nemilosrdne proti nim bojovať. No z hľadiska dialektického treba jasne povedať, že *spomínané javy nevznikajú ako podstatné produkty socialistického vývinu, ale ako prežitky — sprievodné javy — kapitalizmu a jeho súčasného pôsobenia.*

Preto predmetom hlavných záujmov socialistickej vedy i umenia *nebude zbožňovanie týchto javov, ale ich rázne odsudzovanie, demaskovanie, zosmiešňovanie.* V oblasti umeleckej túto funkciu nemôže plniť nijaká šablóna, schéma, predpis, dogma, ale len z vnútra socialisticky cítiaceho a mysliaceho umelca vytrysknúvšie a sformované zobrazenie a odrazenie života v správnych — perspektívne do komunizmu zacielených — proporciách.

V umení treba preto bojovať proti všetkým týmto negatívnym javom, ktorých sprievodným znakom je pesimizmus, formalizmus a schematizmus, nepodliehajúc pritom ideovému kolísaniu (napr. liberalizmus, revizionizmus). Náš život naopak poskytuje také široké a hlboké obrazy a formy života ako ani jedna doterajšia formácia. Socialistické umenie musí *v celej svojej životnosti, nádhere a pestrosti, ale na pevnej pôde socialistickej skutočnosti zachycovať a urýchľovať procesy pretvárania ľudí, ich života, zvykov, citov, myšlienok a fantázie.* Musí sa vyhýbať formalizmu a schematizmu, čo znamená ochudobnenie našej skutočnosti.

Pôvod schém a šablón v umeleckom stvárňovaní môže byť veľmi rôzny. Môže napr. vzniknúť i z úsilia zachytiť hlavný prúd socialistického života — na základe materiálno-technickej základne, socialistických vzťahov a vytvorením príslušnej atmosféry v snahe odraziť negatívne pôsobenie minulosti (Tu vzniká problém správneho zhodnotenia nášho pokrokového dedičstva.)

Toto úsilie nesmie znamenať *neproporcionálne vynášanie úpadkových javov a typov dnešného kapitalistického sveta ako hlavnej oblasti tématickej a ideovej, ale len ako sprievodného vedľajšieho javu našej skutočnosti.* V kapitalizme tieto javy tvoria podstatu a náplň života v zhasínajúcej ére úpadku, u nás v socializme to môže byť iba doznievanie takýchto nálad ako ilustrácia na pôde cudzej socializmu u jednotlivcov kolísavých a zafažených minulosťou.

Nepochopenie *tejto základnej, podstatnej črty* našej skutočnosti znamená ne-stáť pevne po boku robotníckej triedy, na pôde socializmu a znamená nepochopenie princípu *stranickosti a političnosti* v celej kultúrnej sfére, teda aj v umení.

Deformovanie našej skutočnosti v umeleckých a literárnych dielach vyplýva často z nesprávneho chápania základných poučiek marxizmu-leninizmu, z prekrucovania vecí, zo sofistiky a z eklektickej zmesi filozofických a estetických teórií. Umeleckí teoretici i sami umelci, ktorí vidia našu socialistickú skutočnosť hlavne z negatívnej stránky, zabúdajú — a v tom sú jednotní s revizionistami — že umenie *nie je len špecifickým výtvorom a nevyvíja sa len na jednej rovine, ale že pôsobí pozitívne alebo negatívne v širokých spoločenských súvislostiach.* I vtedy pôsobí, keď slúži len „čistému umeniu“. Budí u ľudí nechuf, nezájum, ľahostajnosť a smútok, alebo vedie k únave a k únikovým tendenciám od skutočnosti. To je prípad spoločenskej funkcie umenia neideového, bezkonfliktového, slúžiaceho len pre zábavu, i keď nemusí byť výslovne dekadentné. Takýto názor, možno povedať revizionistický, vyzdvihuje iba *vedľajšiu* zložku umenia a považuje ju za podstatnú v celom spoločenskom živote. Tento aspekt pozbavuje umenie spoločenskej a politickej funkčnosti v teórii. V praxi však *negatívne* ovplyvňuje celý spoločenský vývin a vyvoláva ilúzie o nepolitičnosti a netriednosti umenia. Takéto umelecké diela svojou neutralitou a objektivizmom dostávajú sa do služby konzervatívnych spoločenských síl, ak nie výslovne reakčných. Je samozrejmé, že tzv. „bezideové“

umenie a formalistické smery slúžia záujmom buržoázie. Obnovuje sa staré heslo „umenie pre umenie“, ktoré bolo už dávno prekonané spoločenskou praxou. Formalistické a revizionistické estetické teórie, aj v ich duchu vytvorené umelecké diela znamenajú *podstatné ochudobnenie života*, zužovanie celej škály ľudských zážitkov, rozmanitosti, rozpornosti a plnosti života. Zvýrazňujú pritom len jednu stránku umeleckého tvorenia, a to stránku formálnu.

Netreba opakovať, že formalistické predstavy a názory vychádzajú z *nemarxistického názoru*, ako by celá ľudská aktivita, citlivosť, myslenie, vnímanosť a predstavivosť spočívala len v jednostrannom prijímaní vplyvov a podnetov z prostredia úzko individualisticky prežívaného. V takejto teórii i praxi vylučuje sa pôsobenie na komplex citov a myšlienok, na celú ľudskú osobnosť v jej spoločenskom začlenení. Ako by takíto ľudia nereagovali na spoločenské vplyvy, a v prípade, že reagujú, tak len svojou ľahostajnosťou, neutralitou a únikom zo života.

Socialistická kultúra môže splniť *svoju funkciu* v socialistickej a základy komunizmu budujúcej spoločnosti, keď sa rázne vyporiada so všetkými uvedenými a podobnými nedostatkami a keď bude proti nesocialistickým vplyvom a tendenciám v našom živote *dôsledne bojovať*. Závažným chybám a omylom vyhnú sa pracovníci na úseku vedy a umenia vtedy, keď sa budú usilovať o *tesné spojenie so životom, s ľudom, s našou skutočnosťou a keď budú stáť pevne na pôde straníckosti vedy a umenia*. Len takto sa vyhnú ideologickému kolísaniu a strácaniu perspektív. Nebudú vidieť potom všade len negatívne javy súčasnosti a vyhnú sa absolutizovaniu a idealizovaniu minulosti. Pôjdu *s hlavným prúdom nášho socialistického života*, vyhnú sa okrajovým problémom a témam i cudzím deštruktívnym vplyvom, ktoré spomaľujú rast a rozkvet nášho socialistického dneška a nádherné perspektívy komunistického zajtrajška!